

Vergaderjaar 2021–2022

21 501-02

Raad Algemene Zaken en Raad Buitenlandse Zaken

Nr. 2487

VERSLAG VAN EEN SCHRIFTELIJK OVERLEG

Vastgesteld 1 juni 2022

De vaste commissie voor Europese Zaken heeft een aantal vragen en opmerkingen voorgelegd aan de Minister van Buitenlandse Zaken over de brief van 4 april 2022 over de geannoteerde agenda voor de Raad Algemene Zaken van 12 april 2022 (Kamerstuk 21 501-02, nr. 2478) en over de brief van 25 maart 2022 over het verslag van de Raad Algemene Zaken van 22 maart 2022 (Kamerstuk 21 501-02, nr. 2476).

De vragen en opmerkingen zijn op 5 april 2022 aan de Minister van Buitenlandse Zaken voorgelegd. Bij brief van 11 april 2022 zijn de vragen beantwoord.

De voorzitter van de commissie,
Bromet

Adjunct-griffier van de commissie,
De Vrij

Vragen en opmerkingen vanuit de fracties en reactie van de bewindspersoon

Algemeen

De leden van de VVD-fractie hebben met interesse kennisgenomen van de geannoteerde agenda ten behoeve van de Raad Algemene Zaken d.d. 12 april 2022. De leden hebben een aantal aanvullende vragen en opmerkingen.

De leden van de D66-fractie hebben met interesse kennisgenomen van de geannoteerde agenda van de Raad Algemene Zaken van 12 april 2022. De leden hebben hierover nog enkele vragen.

De leden van de PVV-fractie hebben kennisgenomen van de geannoteerde agenda Raad Algemene Zaken van 12 april 2022. Deze leden hebben nog enkele vragen en opmerkingen.

De leden van de CDA-fractie hebben kennisgenomen van de geannoteerde agenda Raad Algemene Zaken van 12 april 2022. Deze leden hebben nog enkele vragen en opmerkingen.

De leden van de PvdA en GroenLinks-fractie hebben kennisgenomen van de geannoteerde agenda. Deze leden hebben gezamenlijk hier nog een aantal vragen over.

De leden van de SP-fractie hebben de geannoteerde agenda voor de Raad Algemene Zaken van 12 april met interesse gelezen. De leden hebben hier nog een aantal vragen over.

De leden van de DENK-fractie hebben kennisgenomen van de geannoteerde agenda Raad Algemene Zaken van 12 april 2022. Deze leden hebben nog enkele vragen en opmerkingen.

De leden van de Volt-fractie hebben kennisgenomen van de geannoteerde agenda voor de Raad Algemene Zaken d.d. 12 april 2022 en hebben daar nog enkele vragen over.

Geannoteerde agenda Raad Algemene Zaken d.d. 12 april 2022

Landenspecifieke rechtsstaatalialogen

De leden van de VVD-fractie delen met de Minister de opvatting dat de landenspecifieke rechtsstatelijkheidsdialogen een waardevolle toevoeging zijn aan de jaarlijkse Europese rechtsstatelijkheidsdialoog. Nu de Nederlandse rechtsstaat voor het eerst zelf is getoetst door de Europese Commissie vragen de leden of de Minister de analyse uit het landenrapport deelt, welke lessen de Minister trekt en of hij kan aangeven hoe Nederland nader invulling gaat geven aan de in het rapport gestelde aandachtspunten? En hoe kijkt de Minister terug op het proces? Ziet hij nog verbeteringen waardoor de Europese Commissie bij de volgende behandeling een nog beter beeld kan krijgen bij toekomstige toetsing van lidstaten?

1. Antwoord van het kabinet

Het eerste rechtsstaatrappport van de Commissie verscheen op 30 september 2020. Het tweede rapport verscheen op 20 juli 2021. Voor een appreciatie van de Nederlandse landenhoofdstukken wordt verwezen naar de kabinetappreciaties die

respectievelijk op 30 oktober 2020¹ en op 1 oktober 2021² met uw Kamer zijn gedeeld. In de kabinetsappreciaties wordt ook toegelicht hoe het kabinet nader invulling gaat geven aan de in het rapport gesteld aandachtspunten. Sinds de verzending van de kabinetsreactie is op een aantal terreinen verdere stappen gezet om de genoemde aandachtspunten te adresseren. Zie bijvoorbeeld in antwoord 13 van dit verslag schriftelijk overleg wat is afgesproken t.a.v. het budget voor de rechtsbijstand in het huidige coalitieakkoord. Ook ontvangt uw Kamer binnenkort de kabinetsreactie op het – ook door de Commissie aangehaalde – rapport van de Venetiëcommissie, waarin de 14 aanbevelingen om de democratische rechtsstaat verder te versterken worden geadresseerd.

Het kabinet kijkt positief terug op het proces. Het rechtsstaatsrapport is het resultaat van een nauwe dialoog van de Commissie met de lidstaten, maar bijvoorbeeld ook met het maatschappelijk middenveld en organisaties binnen de justitiële sector. Ook ontvangt de Commissie onder andere inhoudelijke bijdragen van het EU-grondrechtenagentschap, de Raad van Europa en de VN. Hierdoor ontstaat een gedegen beeld van de Nederlandse rechtsstaat. Zoals ook vermeld in de reactie op de brief van de Commissie Meijers over het Coalitieakkoord (Bijlage bij Kamerstuk 35 788, nr. 77) gaat het kabinet graag binnen het kader van het netwerk van nationale contactpunten over de rechtsstaat met de Commissie het gesprek aan hoe de rol van onafhankelijke experts eventueel nog verder vergroot kan worden.³

In de geannoteerde agenda lezen de leden van de VVD-fractie dat de dialogen de mogelijkheid bieden voor het uitwisselen van *best practices* en de Minister benoemt ook een voorbeeld in de geannoteerde agenda. Kan de Minister voorbeelden geven van effectieve *best practices* uit andere lidstaten en aangeven hoe we die ook in Nederland gaan implementeren?

2. Antwoord van het kabinet

Zoals ook toegelicht in de beantwoording van vraag 14 wordt er in navolging van de GRECO-aanbevelingen gewerkt aan het opstellen van een gedragscode voor ministers en staatssecretarissen. Dit is een voorbeeld waar het kabinet nadrukkelijk naar de praktijk in andere lidstaten kijkt.

De leden van de VVD-fractie hebben al eerder zorgen geuit over de staat van de rechtsstaat in Hongarije, de constatering uit het rechtsstaatsrapport bevestigen de reden tot zorg. De verkiezingsuitslag van 3 april jl. geeft ook geen aanleiding om optimistisch zijn over een koerswijziging in Hongarije op dit punt. Hoe weegt de Minister dit en welke mogelijkheden ziet hij om stappen te zetten om de rechtsstaat in Hongarije te versterken? Hoe gaat hij zich inspannen om dit voor elkaar te krijgen? En wat is de stand van zaken met betrekking tot de inzet van het rechtsstaatmechanisme? Is hier al meer duidelijkheid over te verschaffen? Kan de Minister tevens aangeven wat de huidige stand van zaken is met de plannen van Hongarije met betrekking tot de *Recovery en Resilience Facility* (RRF)? Kan de Minister bevestigen dat de crisis in Oekraïne geen effect zal hebben op

¹ Kamerstuk 21 501-02, nr. 2251

² Kamerstuk 21 501-02, nr. 2413

³ Kamerstuk 35 925 VI, nr. 138

het oordeel over de rechtsstaatontwikkeling in Hongarije en het vrijgeven van de middelen uit het RRF dan wel de inzet van het rechtsstaatmechanisme?

3. Antwoord van het kabinet

Het kabinet heeft kennis genomen van de ruime verkiezingswinst van de huidige Hongaarse regering. Het kabinet deelt de zorgen van de Commissie over de staat van de rechtsstaat in Hongarije, die zoals beschreven in het rechtsstaatsrapport en vele andere internationale rapporten niet in lijn is met Europese afspraken en waarden. Deze zorgen bevestigen de noodzaak de huidige inzet op gebied van de rechtsstaat in Hongarije voort te zetten en waar mogelijk kracht bij te zetten. Dat zal het kabinet ook doen, zowel via de EU, als via andere multilaterale organisaties zoals de Raad van Europa en bilateraal, inclusief steun aan het maatschappelijk middenveld in Hongarije.

Sinds de Commissie op 2 maart jl. de richtsnoeren over de MFK-rechtsstaatverordening vaststelde, en hierin de uitspraak van het EU Hof van Justitie van 16 februari jl. verwerkte, kan de Commissie de procedure om tot opschorting of stopzetting van uitkering van EU-middelen te komen, starten. Deze procedure begint formeel met de toezending van de schriftelijke kennisgeving door de Commissie op grond van artikel 6(1) van de MFK-rechtsstaatverordening. Op 5 april jl. verstuurde de Commissie een dergelijke schriftelijke kennisgeving aan Hongarije. Het kabinet verwelkomt deze stap van de Commissie, ook in het licht van bovenstaande. Hongarije heeft nu eerst de gelegenheid om te reageren op de vragen van de Europese Commissie.

Hongarije heeft in mei 2021 een concept herstelplan ingediend bij de Europese Commissie. De Europese Commissie stuurt aan op aanpassing van het concept herstelplan, onder andere om zorgen over corruptie en de rechtsstaat te adresseren, en heeft de beoordeling ervan uitgesteld.

De leden van de D66-fractie zijn verheugd te lezen dat de Minister onder meer inzet op kritische zelfreflectie ten aanzien van het functioneren van de rechtsstaat in Nederland. De leden wijzen de Minister in dat kader graag ook op een aantal andere rechtsstatelijke tekortkomingen. Zo maakt het Openbaar Ministerie procesafspraken met verdachten, waarvoor geen wettelijke grondslag bestaat in het Wetboek van Strafvordering. Burgermeesters leggen online gebiedsverboden op zonder wettelijke grondslag. Er bestaat een risico op ministeriële inmenging in de rechtspraak vanwege de invloed van de Minister op benoemingen, schorsingen en ontslagen bij de Raad voor de Rechtspraak. Slechts een klein deel van de rechterlijke uitspraken wordt gepubliceerd, waardoor de vraag rijst in hoeverre de openbaarheid van de rechtspraak is geborgd. Hoe beziet de Minister de voorgaande zaken in het licht van het legaliteitsbeginsel en de rechtsstatelijke beginselen?

4. Antwoord van het kabinet

Met betrekking tot de rol van de Minister voor Rechtsbescherming bij de benoeming van leden van de Raad voor de rechtspraak verwijst het kabinet naar de brief van de Minister voor Rechtsbescherming van 7 oktober 2020 naar aanleiding van de voorlichting van de Raad van State hieromtrent (Kamerstuk 29 279, nr. 620). Met betrekking tot procesafspraken wordt verwezen naar de beantwoording van de Kamervragen «Procesaf-

spraken tussen verdachte en het Openbaar Ministerie» (Aanhangsel Handelingen II 2021/22, nr. 2185). In de beantwoording van de Kamervragen «Jongen (17) krijgt allereerste «online digitaal» gebiedsverbod in Nederland, maar wat betekent dat eigenlijk?»(Aanhangsel Handelingen II 2021/22, nr. 816) wordt ingegaan op de online gebiedsverboden. In de brief aan uw Kamer d.d. 24 maart 2022 (Kamerstukken 29 279, nr. 706) is nader geduid hoe invulling wordt gegeven aan het voornemen in het coalitieakkoord om het publiceren van rechterlijke uitspraken te bevorderen. Voor nadere toelichting wordt verwezen naar de Minister voor Rechtsbescherming.

De leden van de D66- fractie hebben ernstige zorgen over de staat van de rechtsstaat in Hongarije. De leden hebben met grote zorgen kennisgenomen van de wijze waarop de verkiezingen in Hongarije zijn verlopen. Deelt de Minister de mening van deze leden, en van de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE), dat er in Hongarije geen sprake is geweest van een gelijk speelveld tijdens deze verkiezingen? De staatsmedia heeft een belangrijke rol gespeeld in het verspreiden van de verkiezingsboodschap van de politieke partij Fidesz, terwijl de oppositiepartijen nauwelijks toegang tot het staatsbestel konden krijgen. Ook is terug te lezen in het OVSE-rapport dat de verkiezingscampagne met publieke middelen betaald is. Wat vindt de Minister hiervan? Is de Minister van mening dat deze verkiezing eerlijk verlopen zijn? Zo nee, welke conclusies verbindt de Minister hieraan? Beïnvloedt dit de relatie die Nederland met Hongarije heeft? Deelt de Minister de mening dat het onwenselijk is dat Orban zijn herverkiezingscampagne met Europese middelen gefinancierd heeft? Deelt de Minister de mening dat de Europese Commissie, door het niet inzetten van het rechtsstaatsmechanisme, Orban aan deze overwinning geholpen heeft? Hoe reflecteert de Minister op de rol van Nederland wat betreft het niet (tijdig) inzetten van het rechtsstaatsmechanisme? Hoe zal Nederland zich in de Raad opstellen tegenover Hongarije?

5. Antwoord van het kabinet

Het kabinet deelt de voorlopige conclusie van de OVSE dat de verkiezingen weliswaar professioneel en vrij verlopen zijn, maar ook dat er geen sprake is geweest van een gelijk speelveld. Zoals bekend heeft ook Nederland bijgedragen met waarnemers aan de waarnemingsmissie in Hongarije, onder andere vanwege de zorgen die vooraf al bestonden. Nederland blijft Hongarije zowel in bilateraal als multilateraal verband aanspreken op onderliggende oorzaken die leiden tot een ongelijk speelveld, onder meer het belang van een pluriform medialandschap en transparantie over campagnebudgetten. Ook dringt Nederland erop aan dat Hongarije aanbevelingen van de OVSE over het verloop van de verkiezingen implementeert.

Zoals ook aangegeven in de brief van 16 februari 2022 ter beantwoording van schriftelijke Kamervragen over het bericht «*Polish coalition dynamics complicate rule-of-law talks, says EU's justice chief*» (Aanhangsel Handelingen II 2021/22, nr. 1734) is het aan de Commissie om de implementatie van de EU-begroting te monitoren en controleren op rechtmatige en doelmatige besteding, in samenwerking met de Europese Rekenkamer en, in het geval van fraude, het Europees bureau voor fraudebestrijding OLAF. De vertraging van het inzetten van de MFK-rechtsstaatverordening vindt zijn oorsprong in de ER-conclusies van 11 december 2020. Nederland kon instemmen met deze ER-conclusies, omdat hierdoor zonder wijziging van de

MFK-rechtstaatverordening een oplossing werd gevonden voor Hongarije en Polen om te kunnen instemmen met het MFK en het Eigenmiddelenbesluit (EMB). Uw Kamer ontving een verslag van deze Europese Raad van 10-11 december 2020, en een aanvullend toelichtende brief over deze ER-conclusies (Kamerstuk 21 501-20, nrs. 1638 en 1641).

Nederland is voornemens om tijdens de aankomende Raad op basis van het Hongaarse landenhoofdstuk van het Commissie rechtsstaatsrapport aandacht te vragen voor de rechtsstaatsproblematiek in Hongarije en een tweetal vragen te stellen over de bevindingen.

Deelt de Minister de observatie dat Orban door zijn uitgesproken pro-Poetin standpunt zichzelf aan het isoleren is in de Raad? Hoe zal Nederland zich inzetten om deze isolatie te vergroten? Biedt dit ook momentum om bijvoorbeeld de artikel-7-procedure tegen Hongarije opnieuw onder de aandacht te brengen? Zolang Orban in de Europese Raad stemrecht behoudt, zullen zij alle verdergaande Europese sancties tegen Rusland effectief blokkeren. Hoe verwacht de Minister dat de andere V4-landen, die juist uitgesproken voor verdergaande sancties zijn, op de hervkiezing van Orban zullen reageren? Verwacht de Minister dat dit het politiek krachtenveld ten opzichte van het activeren van artikel 7 tegen Hongarije gedraaid is? Is de Minister bereid zich in te zetten om gebruik te maken van dit politieke momentum en te proberen de overige V4 landen achter het artikel-7-procedure tegen Hongarije te krijgen. Zo niet, welke mogelijkheden ziet de Minister om de passerelle clausule te activeren, om te voorkomen dat Orban de komende weken het Europese sanctiebeleid stillegt?

6. Antwoord van het kabinet

Het kabinet constateert dat premier Orban zich tot nu toe wel achter de eensgezinde EU inzet t.a.v. de oorlog in Oekraïne en benodigde actie jegens Rusland schaart, maar zich ook stevig uitspreekt tegen vergaande sancties en wapentransporten over eigen grondgebied niet toestaat. Mocht Hongarije de EU-lijn niet meer steunen, dan zou Hongarije meer geïsoleerd kunnen staan in de Raad.

De artikel-7 procedure jegens Hongarije is in 2018 geactiveerd door het Europese Parlement. De procedure bevindt zich momenteel in de fase van artikel 7, lid 1, en bestaan uit hoorzittingen die met enige regelmaat worden geagendeerd op de Raad Algemene Zaken.⁴ Het Franse voorzitterschap heeft de volgende hoorzitting geagendeerd op de Raad Algemene Zaken van 30 mei as. De inzet van het kabinet is erop gericht de artikel 7-procedure regelmatig ter bespreking te blijven agenderen om de druk op Hongarije te behouden. Deze druk wordt vanzelfsprekend groter als de groep lidstaten die zich actief uitspreekt kan worden uitgebreid. Nationale politieke ontwikkelingen, internationale ontwikkelingen en de ontwikkelingen op het terrein van de rechtsstaat in Hongarije kunnen leiden tot verschuivingen in het krachtenveld. Nederland houdt het krachtenveld daarom nauwlettend in de gaten en blijft inzetten op actieve deelname van zo veel mogelijk lidstaten. De zogenaamde passerelle-bepalingen in de EU-verdragen bieden in deze situatie naar verwachting geen handvatten omdat gebruik van de bepalingen een unaniem besluit van de (Europese) Raad vereist.

⁴ Zie voor meer informatie over de artikel 7-procedure: Kamerstuk 21 501-02, nr. 2426

De leden van de D66-fractie noemen dat in Malta ook recent verkiezingen zijn geweest, hoe duidt de Minister deze verkiezingen in het kader van de rechtstatelijke situatie in Malta? Wanneer worden resultaten van het expertcomité verwacht in Malta?

7. Antwoord van het kabinet

De uitslag van de verkiezingen op Malta zal hoogstwaarschijnlijk een voortzetting op hoofdlijnen betekenen van het beleid dat premier Robert Abela doorvoerde toen zijn regering in januari 2020 aantrad, waarbij premier Abela o.a. heeft aangegeven effectievere *Rule of Law* hervormingen na te willen streven. Malta heeft op aanbeveling van de Venetië Commissie een aantal hervormingen doorgevoerd, waaronder de onafhankelijke benoeming van rechters. Anderzijds blijven er zorgen bestaan die samenhangen met de moord op journaliste Daphne Caruana Galizia, zoals de moeizame bewijsgeving in deze zaak en de resultaten van het openbaar onderzoek naar de omstandigheden rond de moord waarbij o.a. tekortkomingen van de Maltese overheid bij de bescherming van journalisten naar voren zijn gekomen. Malta heeft een aanbeveling uit het openbaar onderzoek voor het opzetten van een expertcomité overgenomen maar het comité heeft vanwege de verkiezingen vertraging opgelopen. Het is niet bekend wanneer het expertcomité zijn resultaten publiceert, maar het kabinet zal deze ontwikkelingen in de gaten houden.

De leden van de PVV-fractie vragen hoe de Minister zelf vindt dat de rechtsstaat in Nederland functioneert? Vindt de Minister het in een rechtsstaat passen dat de leider van de oppositie jarenlang werd onderworpen aan een politiek proces en vervolgd werd met behulp van het Ministerie van Justitie en Veiligheid? Zou de Minister niet een toentje lager moeten zingen over de rechtsstaat in andere landen aangezien er op de Nederlandse rechtsstaat ook nog wel een en ander af te dingen valt? Past het binnen een rechtsstaat dat burgers in het toeslagenschandaal keihard werden gepakt door de overheid? Waar ook nog eens 1.115 kinderen van gedupeerden uit huis werden geplaatst? Zou de Minister niet beter alle aandacht moeten leggen op het oplossen van de problemen in eigen land in plaats van in Brussel elkaars rechtsstaat te gaan zitten recenseren?

8. Antwoord van het kabinet

Zoals ook vermeld in de geannoteerde agenda voor de aanstaande Raad spant het kabinet zich samen met gelijkgezinde lidstaten onverminderd in voor respect voor de rechtsstaat in de Unie. Bij die inzet past ook kritische zelfreflectie ten aanzien van het functioneren van de rechtsstaat in Nederland. Zoals al eerder door verschillende commissies is vastgesteld, zijn in de toeslagenaffaire beginselen van de democratische rechtsstaat geschonden. Het kabinet stelt alles in het werk om zo snel mogelijk tot een afhandeling te komen die recht doet aan het leed en onrecht dat de toeslagenouders is aangedaan. Het kabinet heeft bijna 90 acties ingezet om de problemen aan te pakken en zo het geschade vertrouwen van de burger in de overheid en de rechtsstaat te herstellen (bijlage bij Kamerstuk 35 510, nr. 60). In dat kader werkt het kabinet onder andere aan de instelling van de staatscommissie rechtsstaat en aan het verbeteren van de informatievoorziening richting parlement en burgers. Nederland zal tijdens de aankomende Raad uitgebreid stilstaan bij de toeslagenaffaire en de fouten die zijn gemaakt ook duidelijk benoemen. Ook zal Nederland een aantal van de stappen

belichten die zijn genomen om de problemen aan te pakken. De dialogen kunnen een goede basis bieden voor het uitwisselen van ervaringen en *best practices* ten behoeve van de verdere bescherming en versterking van de rechtsstaat in de Unie en haar lidstaten. Voor wat betreft het proces van de leider van de oppositie verwijst het kabinet naar de beantwoording «Kamervragen over de mogelijke betrokkenheid van de Minister in de strafzaak tegen het lid Wilders»(Aanhangsel Handelingen II 2018/19, nr. 3187).

De leden van de PvdA en GroenLinks-fractie hebben kennisgenomen van de geannoteerde agenda, en verwelkomen de gesprekken binnen de Raad Algemene Zaken aangaande de rechtsstaat in de vorm van de landenspecifieke rechtsstaatdialogen. Met name vinden de aan het woord zijnde leden het van belang dat er wordt stil gestaan bij de staat van democratie en rechtsstaat in Hongarije. Kunt u zich vinden in de bevindingen van de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa dat de verkiezingen van 3 april jl. gekenmerkt werden door een gebrek aan een *level playing field* en een ongelijke toegang tot de media? Zo ja, welke consequenties vindt de Minister dat hierop moeten volgen? Vindt de Minister daarnaast dat de bevindingen aangaande Hongarije de erbarmelijke staat van de rechtsstaat goed weergeven? En is de Minister voornemens Hongarije tijdens de rechtsstaatdialoog ook op de bevindingen van zowel de OVSE als de Europese Commissie te wijzen? Kan de Minister daarnaast aangeven welke pogingen het Franse Voorzitterschap en hijzelf onderneemt om de artikel-7-procedure tegen Hongarije nieuw leven in te blazen, en welke mogelijkheden ziet de Minister nog meer om de rechtsstaat beter te beschermen in het land?

9. Antwoord van het kabinet

Het kabinet deelt de voorlopige conclusies van de OVSE over het verloop van de verkiezingen in Hongarije en de constatering dat er geen sprake is geweest van een gelijk speelveld. Zie ook de beantwoording onder vraag 5.

In de landenhoofdstukken van het rechtsstaatrapport doet de Commissie verslag van de rechtsstatelijke situatie in de lidstaten aan de hand van vier pijlers: justitieel stelsel, corruptiebestrijding, pluriformiteit en vrijheid van de media en andere institutionele kwesties die verband houden met *checks and balances*. Op deze vier onderdelen schetst de Commissie in haar rapport een gedegen en verontrustend beeld van de situatie in Hongarije. Het kabinet deelt de zorgen die de Commissie uiteenzet in het rapport. Nederland is voornemens om tijdens de aankomende Raad op basis van het rapport aandacht te vragen voor de rechtsstaatsproblematiek in Hongarije en een tweetal vragen te stellen over de bevindingen. Voor de inzet t.a.v. de artikel 7-procedure wordt verwezen naar de beantwoording van vraag 6. De staat van de rechtsstaat in Hongarije vraagt erom de huidige inzet voort te zetten en waar mogelijk kracht bij te zetten, waarbij Nederland zich voortdurend blijft inzetten dat het volledige beschikbare EU-instrumentarium wordt ingezet, er ook via andere multilaterale organisaties zoals de Raad van Europa, de VN en de OVSE wordt opgetreden en ook de bilaterale inzet die zich richt op de ondersteuning van het maatschappelijk middenveld en mensenrechtenorganisaties wordt voortgezet. In dit licht verwelkomt Nederland dat de Commissie een schriftelijke kennisgeving aan Hongarije heeft verstuurd op grond van de MFK-rechtsstaatsverordening.

Daarnaast zijn de leden van de PvdA en GroenLinks-fractie het eens met de Minister dat in het kader van de landenspecifieke rechtsstaatdialogen ook een zelfkritische zelfreflectie hoort. Kan de Minister zich vinden in de aanbevelingen gedaan door de Europese Commissie? Zo ja, zou hij per belangrijke aanbevelingen kunnen aangeven hoe hij tracht dit te adresseren?

10. Antwoord van het kabinet

Voor een appreciatie van de Nederlandse landenhoofdstukken wordt verwezen naar de kabinetsappreciaties die respectievelijk op 30 oktober 2020⁵ en op 1 oktober 2021⁶ met uw Kamer zijn gedeeld. In de kabinetsappreciaties wordt ook toegelicht hoe het kabinet nader invulling gaat geven aan de in het rapport gesteld aandachtspunten. Sinds de verzending van de kabinetsreactie zijn op een aantal terreinen verdere stappen gezet om de genoemde aandachtspunten te adresseren. Zie bijvoorbeeld in antwoord 13 wat is afgesproken t.a.v. het budget voor de rechtsbijstand in het huidige coalitieakkoord. Ook ontvangt uw Kamer binnenkort de kabinetsreactie op het – ook door de Commissie aangehaalde – rapport van de Venetiëcommissie, waarin de 14 aanbevelingen om de democratische rechtsstaat verder te versterken worden geadresseerd.

De leden van de SP-fractie constateren dat er zal worden gesproken over de rechtsstaat van onder andere Nederland, naast ook de landen Luxemburg, Hongarije, Malta en Oostenrijk. In Hongarije is afgelopen zondag de partij van president Orbán met 53 procent van de stemmen de grootste partij geworden. Hierin werd ook direct in de overwinningsspeech uitgehaald naar de Europese Unie. Hiermee zijn direct de verhoudingen op scherp gezet en lijkt Orbán ook aan te geven dat het Hongaarse volk heeft gekozen voor een sterk eurokritische houding. Met name ten aanzien van de rechtsstaat en de persvrijheid is hier natuurlijk veel discussie over geweest. Wat vindt de Minister van de speech en verdere uitingen richting de EU na de verkiezingen van Orbán? Wat zegt dit volgens de Minister over de verwachtingen ten aanzien van de rechtsstaat en Hongarije voor de komende periode? Wat zijn de grootste bezwaren die Nederland wil inbrengen ten aanzien van de staat van de rechtsstaat in Hongarije in het kader van de artikel-7-procedure? Waar ziet de Minister ruimte in de gesprekken met Hongarije voor verbeteringen? Is dat op transparantie van de wetgeving, mediavrijheid of corruptiebestrijding?

11. Antwoord van het kabinet

Met de uitslag van de Hongaarse verkiezingen, waarbij premier Orbán opnieuw is gekozen, is de verwachting dat Hongarije de deconstructieve koers ten aanzien van de EU op belangrijke onderwerpen als de rechtsstaat zal voortzetten. De speech van premier Orbán wees hier ook op. De artikel 7-procedure jegens Hongarije staat gepland op de Raad Algemene Zaken van 30 mei as. Uw Kamer wordt t.z.t. via de gebruikelijke weg geïnformeerd over de Nederlandse inzet. Op alle drie de genoemde thema's heeft Nederland zorgen en is er verbetering nodig.

De leden van de SP-fractie zien dat er ten aanzien van Malta nog steeds problemen zijn op het gebied van de persvrijheid ook al een tijd na de moord op een kritische journaliste. Journalisten blijken nog steeds belemmeringen te ervaren in hun werk. Op welke manier ziet de Minister

⁵ Kamerstuk 21 501-02, nr. 2251

⁶ Kamerstuk 21 501-02, nr. 2413

mogelijkheden om Malta op dit belangrijke onderwerp aan te spreken?
Wat zou de Nederlandse inzet hierop kunnen toevoegen?

12. Antwoord van het kabinet

Persvrijheid is een belangrijk onderdeel van het Nederlands buitenlandbeleid en Nederland zet zich hier wereldwijd voor in. Naar aanleiding van de moord op de Maltese journaliste Daphne Caruana Galizia op 16 oktober 2017 heeft het kabinet dit onderwerp veelvuldig onder de aandacht van de Maltese regering gebracht en het belang benadrukt van de bescherming van journalisten. De Nederlandse inzet is erop gericht onafhankelijke journalistiek en persvrijheid in Malta te waarborgen. Naar aanleiding van het openbaar onderzoek naar de moord op Daphne Caruana Galizia kwamen tekortkomingen van de overheid aan het licht. De Maltese regering heeft gehoor gegeven aan de resultaten hiervan en een expertcomité ingesteld die de bescherming van journalisten zal moeten verbeteren. Het kabinet ziet uit naar de resultaten hiervan.

De leden van de SP-fractie constateren dat het rapport over Nederland over het algemeen positief is maar dat er ook voor Nederland een paar aandachtspunten overblijven. Wat vindt de Minister van de kritiek op het onvoldoende budget in het kader van de rechtsbijstand? Vindt de Minister daarnaast ook de kritiek op de niet bindende regels ten aanzien van de draaideurconstructies in Nederland terecht? Wat gaat de Minister doen met deze punten van kritiek vanuit de Europese Commissie? Worden deze ook besproken met ministers op andere hiermee samenhangende terreinen?

13. Antwoord van het kabinet

De genoemde aandachtspunten ten aanzien van het budget voor de rechtsbijstand zijn inmiddels geadresseerd. In het huidige coalitieakkoord is een structureel bedrag van € 154 miljoen per jaar aan extra middelen vrijgemaakt voor de verbetering van de vergoedingen voor rechtsbijstandverleners die werkzaam zijn in het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand. Het vorige kabinet heeft, mede ter uitvoering van de motie van de Kamerleden Van Nispen (SP) en Azarkan (DENK)⁷, de verbetering van de vergoedingen voornoemd reeds in gang gezet. Momenteel is hiervoor een Ontwerpbesluit, waarmee het Besluit vergoedingen rechtsbijstand en het Besluit toevoeging mediation worden aangepast, bij de Eerste en Tweede Kamer in behandeling. Vooruitlopend op de inwerkingtreding van dat besluit, is per 1 januari 2022 een zogeheten anticiperende beleidsregel ex artikel 4:23, derde lid onder a, Awb vormgegeven waarmee de vergoedingen per die datum al zijn verbeterd.

Het kabinet heeft een wetsvoorstel in voorbereiding inzake het integriteitsbeleid t.a.v. gewezen bewindspersonen. Dit wetsvoorstel is een uitwerking van de maatregelen die zijn aangekondigd in de brief van het vorige kabinet van 29 november jl. over dit onderwerp. Onderdeel hiervan is het wettelijk instellen van een draaideurverbod. Daarmee worden regels dus bindend. De verwachting is dat dit wetsvoorstel najaar 2022 aan de Tweede Kamer zal worden gezonden.

De leden van de Volt-fractie lezen dat op de agenda ook de landenspecifieke rechtsstaatsdialogen staan. Naast Hongarije, Oostenrijk, Luxemburg

⁷ Kamerstuk 31 753, nr. 239.

en Malta is dit keer ook Nederland aan de beurt. De rechtsstaat staat onder hoge druk. Dat bleek ook weer uit de technische briefing van de Europese Rekenkamer over de rechtsstaat in de Westelijke Balkan. Ondanks 20 jaar investeren in het verbeteren van de rechtsstaat gaat de rechtsstaat achteruit in deze regio: Er zijn meer autoritaire leiders gekomen, er is meer corruptie. Het is van belang dat Nederland het goede voorbeeld geeft. Uit het rapport blijkt dat er voor Nederland bezorgdheid blijft bestaan over het integriteitskader voor topfuncties binnen de overheidssector, alsook over lobbying, draaideurconstructies en de transparantie van de financiering van politieke partijen. De leden van de Volt-fractie dringen al maanden aan op het opvolgen van alle GRECO (Groep van Staten tegen Corruptie) aanbevelingen voor Nederland. Op 17 november jl. werd de motie Dassen over een verplicht lobbyregister voor bewindspersonen en de ambtelijke top aangenomen (Kamerstuk 35 896, nr. 18). In januari 2022vroeg lid Dassen aan de premier hoe er zo snel mogelijk gehoor gegeven gaat worden aan deze motie. De premier antwoordde dat er zo rond aanstaande zomer een gedragscode gereed moet zijn. In een brief van toenmalig Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties van 26 oktober jl. (Kamerstuk 35 925 VII, nr. 15) staat: «Voorts beraadt het kabinet zich op maatregelen die betrekking hebben op beperkingen na uitdiensttreding voor gewezen bewindspersonen die een nieuwe betrekking zoeken en/of op het punt staan een dergelijke betrekking te aanvaarden. Hierover zult u nader worden geïnformeerd.» In het Handboek voor Bewindspersonen herhaalt de Minister nogmaals: «In het debat met uw Kamer op 28 oktober 2021 over de BZK-begroting heb ik bevestigd dat ik deze brief op korte termijn zou sturen.» Voor zover de leden van onze fractie na kunnen gaan, is de Minister hier niet op teruggekomen. De leden van de Volt-fractie zien graag dat er sneller werk wordt gemaakt van alle GRECO aanbevelingen zonder dat de Kamer voor elke aanbeveling apart moties in moet dienen. Zij vragen welke maatregelen die betrekking hebben op beperkingen na uitdiensttreding voor gewezen bewindspersonen die een nieuwe betrekking zoeken en/of op het punt staan een dergelijke betrekking te aanvaarden de Minister zal nemen? En op welke termijn gaan deze maatregelen in? Hoe en op welke termijn gaat de Minister invulling geven aan de overige GRECO-aanbevelingen? Op verschillende onderdelen beveelt GRECO een systeem van externe toezichts- en sanctiemechanismen aan. Een dergelijke externe handhavingsbenadering is naar het oordeel van het kabinet in strijd met het constitutionele bestel in Nederland. De leden vragen hoe belangrijk de Minister het vindt om de rechtsstaat in Europa te versterken? Ziet de Minister in dat het negeren van de aanbeveling om externe toezichts- en sanctiemechanismen te installeren een precedent kan schaffen voor andere EU-lidstaten die het versterken van de rechtsstaat minder belangrijk vinden? Blijft de Minister vasthouden aan dit oordeel van het vorige kabinet en zo ja, waarom? Staat de Minister open voor voorstellen die de strijdigheid met het constitutionele bestel in Nederland kunnen voorkomen?

14. Antwoord van het kabinet

Middels de Kamerbrief van 29 november jl. is uw Kamer geïnformeerd over de nadere maatregelen voor gewezen bewindspersonen (Kamerstuk 28 844, n. 231). De verbreding van het lobbyverbod die in deze brief is aangekondigd, is direct van kracht. Dat geldt niet voor het draaideurverbod en de afkoelperiodes met adviesverplichting. Het kabinet heeft een wetsvoorstel in voorbereiding inzake het integriteitsbeleid ten aanzien van gewezen bewindspersonen. De verwachting is dat dit wetsvoorstel in het najaar van 2022 aan de Tweede Kamer zal worden gezonden.

Op 26 oktober 2021 is uw Kamer geïnformeerd over de implementatie van de overige aanbevelingen van GRECO. Het kabinet werkt aan een gedragscode voor bewindspersonen, waarin onder andere de regels omtrent de omgang met lobbyisten, mogelijkheid tot advies en financiële belangen worden meegenomen.

Acht aanbevelingen van de GRECO zagen op de Nationale Politie (NP) en de Koninklijke Marechaussee (KMar). In het naleavingsverslag werd geconcludeerd dat deze aanbevelingen gedeeltelijk waren geïmplementeerd en tijdens de relevante plenaire vergadering is benadrukt dat de NP en KMar een goed ontwikkeld integriteitsbeleid hebben. Het Ministerie van Justitie en Veiligheid is met de NP en KMar in overleg om te bezien hoe nader invulling aan de opvolging van de aanbevelingen kan worden gegeven. Zowel de NP als de KMar zetten zich terdege in om tot tijdige implementatie van de aanbevelingen te komen. In relatie tot concrete aanbevelingen, kan worden gedacht aan bijvoorbeeld het wetsvoorstel screening ambtenaren van politie en politie-externen, welk voorstel het conform een GRECO-aanbeveling mogelijk maakt om politieambtenaren tijdens hun werkzaamheden continu te screenen. Dit wetsvoorstel is nader uitgewerkt in het Besluit screening ambtenaren van politie en politie-externen. De consultatie van deze AMvB is op 26 januari 2022 afgerond. Het kabinet is in afwachting van een advies van de Autoriteit Persoonsgegevens op dit punt. Na verwerking van dit advies en de resultaten van de publieke consultatie zal de AMvB aan de Raad van State worden voorgelegd. Een andere aanbeveling betreft het doen van onderzoek naar mogelijke belangenconflicten na uitdiensttreding bij de NP en KMar. Dit onderzoek is inmiddels afgerond door het WODC en op 31 augustus 2021 gepubliceerd. Nederland zal uiterlijk op 30 september 2022 aan de GRECO rapporteren over de opvolging van alle aanbevelingen.

Het instellen van externe toezicht- en sanctiemechanismen om bewindspersonen te controleren op integer gedrag, lijkt zich niet goed te verhouden tot de eigen verantwoordelijkheid van bewindspersonen zelf en de ministeriële verantwoordelijkheid. Bewindspersonen leggen immers verantwoording over hun doen en laten af aan het parlement, ook over onderwerpen die integriteit betreffen. Het kabinet staat uiteraard open voor voorstellen die strijdigheid met het constitutionele bestel in Nederland kunnen voorkomen. De Minister van BZK heeft dan ook onlangs aan de Tweede Kamer toegezegd om voorlichting aan de Raad van State te zullen vragen over het (extern) sanctioneren van een gedragscode voor bewindspersonen. Ook zullen wetenschappers worden geraadpleegd en zal worden gekeken naar de praktijk in andere landen. Medio 2022 zal de Minister van BZK de Tweede Kamer informeren over de uitkomsten en over de wijze waarop hieraan gevolg wordt gegeven.

De leden van de Volt-fractie lezen voorts in de geannoteerde agenda dat de Minister stelt dat de kinderopvangtoeslagenaffaire laat zien «dat de *checks and balances* in Nederland functioneren». De leden vragen of de Minister vindt dat dit een conclusie is die getrokken kan worden uit hoe de affaire is afgehandeld? De leden roepen de Minister op om tijdens het gesprek met de andere lidstaten over de Nederlandse rechtsstaat openhartig te spreken over de gemaakte fouten tijdens de toeslagenaffaire. Dit stelt andere lidstaten in staat om te leren van de fouten die

gemaakt zijn in Nederland en de vragen van andere lidstaten kunnen op hun beurt tot nieuwe inzichten leiden bij de Minister.

15. Antwoord van het kabinet

De leden van de Volt-fractie vragen of uit de manier waarop de toeslagenaffaire is afgehandeld de conclusie kan worden getrokken dat het systeem van *checks and balances* in Nederland functioneert. Het kabinet wil allereerst benadrukken dat de toeslagenaffaire het belang van de democratische rechtsstaat en de urgentie om tot versterking ervan te komen onderstreept. Het kabinet heeft bijna 90 acties ingezet om de problemen aan te pakken en zo het geschade vertrouwen van de burger in de overheid en de rechtsstaat te herstellen. In dat kader werkt het kabinet onder andere aan de instelling van de staatscommissie rechtsstaat en aan het verbeteren van de informatievoorziening richting parlement en burgers. De reactie van de verschillende staatsmachten op de toeslagenaffaire laat zien dat overheidshandelen dat in strijd is met beginselen van de democratische rechtsstaat niet zonder gevolgen blijft. De regering, de wetgever en de rechtsprekende macht ondernemen alle drie actie om te voorkomen dat zoiets als de toeslagenaffaire ooit nog een keer kan gebeuren. In zoverre kan gezegd worden dat het systeem van *checks and balances* functioneert. Verder wijst het kabinet op het rapport van de Venetiëcommissie van de Raad van Europa van 18 oktober jl. over de rechtsbescherming van burgers in Nederland met name onder het bestuursrecht, en over het stelsel van macht en tegenmacht in theorie en praktijk, inclusief de Staten-Generaal en de rechterlijke macht. Dit advies is op verzoek van uw Kamer uitgebracht. De Venetiëcommissie stelt in dit rapport dat Nederland over het algemeen een sterke democratische rechtsstaat is en doet 14 aanbevelingen om die verder te versterken door middel van hervormingen in de wetgevende, uitvoerende en rechterlijke macht. Gewerkt wordt aan een kabinetsreactie die binnenkort aan uw Kamer wordt gezonden.

Het kabinet zal tijdens de aankomende Raad uitgebreid stilstaan bij de toeslagenaffaire en de fouten die zijn gemaakt ook duidelijk benoemen. Ook zal het kabinet een aantal van de stappen belichten die zijn genomen om de problemen aan te pakken. De dialogen kunnen een goede basis bieden voor het uitwisselen van ervaringen en *best practices* ten behoeve van de verdere bescherming en versterking van de rechtsstaat in de Unie en haar lidstaten.

De leden van de Volt-fractie noemen daarnaast dat de Europese Commissie ook een aantal aanbevelingen heeft gedaan ten aanzien van het verbeteren van persvrijheid en de bescherming van journalisten, zoals openbaarmaking van eigendomsstructuren van media, toegang tot overheidsinformatie en het aanpakken van geweld tegen journalisten. Om aan deze aanbevelingen te voldoen vroegen de leden van de Volt-fractie eerder om een uitwerking van een systeemaanpak voor het garanderen van persvrijheid (Kamerstuk 32 827, nr. 229). De leden vragen of de Minister kan aangeven op welke termijn de uitvoering van deze motie aan de Kamer gestuurd zal worden? Kan de Minister aangeven welke stappen het kabinet zal zetten om te voldoen aan deze aanbevelingen van de Commissie?

16. Antwoord van het kabinet

Zoals de leden van de Volt-fractie aangeven heeft de Commissie voorstellen gedaan om de persvrijheid binnen de Unie te verbe-

teren. Hierbij gaat het hoofdzakelijk om het Europese Democratie Actieplan en de Commissieaanbeveling over het waarborgen van de bescherming, de veiligheid en de weerbaarheid van journalisten en andere mediaprofessionals in de Unie. Het kabinet heeft op de door de leden genoemde aspecten standpunten ingenomen in de BNC-fiches⁸ bij deze documenten en in de kabinetsappreciatie van het Rechtsstaatrappport 2021 van de Commissie. De motie van het lid Koekkoek cs. roept op om een analyse te maken van structurele problemen met betrekking tot persvrijheid in Nederland alsook van mogelijke oplossingen. Het kabinet zal uw Kamer dit jaar informeren over de uitvoering van deze motie. Het kabinet acht het van belang om in de uitvoering van deze motie de sector te betrekken

De leden van de Volt-fractie lezen dat naast Nederland, ook Hongarije op de agenda staat voor de rechtsstaatreview. De leden van de Volt-fractie hebben grote zorgen over Hongarije, ook gezien het feit dat de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa heeft geoordeeld dat de verkiezingscampagnes op een ongelijk speelveld gevoerd zijn waar staatsgedreven propaganda een grote rol heeft gespeeld. Dit gaat in tegen de waarden van een Europese democratie waar het recht op informatie een belangrijke voorwaarde voor is. Burgers kunnen alleen een gefundeerde mening vormen en rationele beslissingen nemen als zij behoorlijk geïnformeerd zijn. Daarnaast heeft de Hongaarse president Orbán opnieuw aangegeven president Poetin te steunen, waardoor Europese gelden ten goede komen aan de illegale Russische oorlog. De leden vragen of Nederland bereid is druk te zetten op de Europese Commissie om een artikel-7-procedure te starten? Is Nederland bereid druk te zetten op de Europese Commissie om de nieuwe conditionaliteitsverordening voor de rechtsstaat in te zetten? Kan de Minister toezeggen dat Nederland niet akkoord zal gaan met het toezeggen van de RRF-fondsen aan Hongarije in het kader van de Oekraïne-crisis, zolang de rechtsstaat in Hongarije niet is gegarandeerd? Welke andere stappen zal Nederland nemen, naast het louter afkeuren, om Hongarije tot de orde te roepen?

17. Antwoord van het kabinet

Voor de Nederlandse inzet t.a.v. de artikel 7-procedure wordt verwezen naar de beantwoording van vraag 6.

Het kabinet dringt er voortdurend bij de Commissie op aan om de MFK-rechtsstaatverordening ten volle te benutten. Sinds de Commissie op 2 maart jl. de richtsnoeren over de MFK-rechtsstaatverordening vaststelde, en hierin de uitspraak van het EU Hof van Justitie van 16 februari jl. verwerkte, staat de Commissie niets meer in de weg om de procedure om tot opschorting of stopzetting van uitkering van EU-middelen, te starten. Deze procedure begint formeel met de toezending van de schriftelijke kennisgeving door de Commissie op grond van artikel 6(1) van de MFK-rechtsstaatverordening. Op 5 april jl. verstuurde de Commissie een dergelijke schriftelijke kennisgeving aan Hongarije. Het kabinet verwelkomt deze stap.

Hongarije heeft in mei 2021 een concept herstelplan ingediend bij de Europese Commissie. De Europese Commissie stuurt aan op aanpassing van het concept herstelplan, onder andere om zorgen over corruptie en de rechtsstaat te adresseren, en heeft de beoordeling ervan uitgesteld. Het verdere tijdspad is onduidelijk. Mocht er een moment komen dat er toch een Hongaars

⁸ Kamerstuk 22 112, nr. 3233 en Kamerstuk 22 112, nr. 3028

herstelplan aan de Raad wordt voorgelegd, dan zal het kabinet kritisch beoordelen of de rechtsstatelijke voorwaarden uit de landspecifieke aanbevelingen voldoende zijn geadresseerd in de mijlpalen. Omdat het Hongaarse herstelplan niet voor 31 december 2021 is goedgekeurd, heeft Hongarije geen recht meer op de gebruikelijke voorfinanciering ter grootte van 13% van het herstelplan. Hongarije zal pas middelen uit het herstellfonds ontvangen als de noodzakelijke hervormingen zoals geformuleerd in de mijlpalen over de rechtsstaat zijn doorgevoerd. Dit geeft de EU een instrument om de implementatie van hervormingen af te dwingen. Dat is positief.

De staat van de rechtsstaat in Hongarije vraagt erom de huidige inzet voort te zetten en waar mogelijk kracht bij te zetten, waarbij Nederland er op inzet dat het volledige beschikbare EU-instrumentarium wordt ingezet, en ook de bilaterale inzet die zich richt op de ondersteuning van het maatschappelijk middenveld en mensenrechtenorganisaties wordt voortgezet.

Verder maken de leden van de Volt-fractie zich net als de Minister grote zorgen over de status van LHBTI'ers in Hongarije. Zij heeft de angst dat de uitkomst van de huidige verkiezingen zal leiden tot een verdere terugdringing van rechten van LHBTI'ers. De uitkomst van het referendum is ook ongeldig verklaard. De leden vragen wat de verwachtingen zijn van de Minister over het beleid van de huidige regering aan de hand van de uitslag van het (ongeldige) referendum? Verwacht de Minister, op basis van deze uitslag, dat de Hongaarse regering de LHBTI-propaganda nog verder kracht zal bijzetten en hoe monitort de Minister dit? Welke stappen zal de Minister in nationaal en Europees verband nemen om ervoor te zorgen dat de rechten van LHBTI'ers niet verder geschaad worden in Hongarije?

18. Antwoord van het kabinet

De uitslag van het referendum over de anti-LHBTI-wetswijzigingen is ongeldig, gezien relevante Hongaarse regelgeving over referenda, omdat er een te hoog aantal ongeldige stemmen werd uitgebracht. Het is nog onbekend wat de Hongaarse regering met de uitslag van dit referendum gaat doen, wat dit betekent voor de bestaande wetgeving en de positie van de LHBTI-gemeenschap in Hongarije. Nederland heeft zich hard uitgesproken tegen deze wetswijzigingen, o.a. tijdens de Europese Raad van juni 2021. Nederland blijft zorgen hierover uiten en houdt de situatie nauw in de gaten. Ook blijft Nederland LHBTI-organisaties in Hongarije steunen, zowel politiek als financieel.

Conferentie over de Toekomst van Europa

De leden van de VVD-fractie blijven zorg houden bij de snelheid, objectiviteit en zorgvuldigheid van het proces van de Conferentie. De leden constateren dat de procesafspraken van de Conferentie al meermaals zijn veranderd, er kort van te voren *ad hoc* bijeenkomsten in Straatsburg worden gepland en het nog steeds onduidelijk is hoe het eindproces er zal gaan zien. Dit draagt volgens de leden niet bij aan het draagvlak onder de burgers voor de Conferentie en ook niet aan de zorgvuldigheid en representativiteit van de uitkomsten. Zij zijn dan ook blij te lezen dat de Minister ook veel waarde hecht aan een zorgvuldig proces. Zij hopen dat de Minister dit duidelijk zal uitspreken tijdens de komende Raad Algemene Zaken en, mocht hij deelnemen aan de Conferentie, zelf dat ook daar zal uitdragen, kan hij dat bevestigen? Kan de Minister aan de leden

toezeggen dat hij tijdig met de Kamer zal communiceren wat de inzet zal worden tijdens de Europese Raad, waar de eindconclusies en aanbevelingen van de Conferentie besproken zullen worden, opdat de Kamer voldoende tijd heeft om hierover een positie te bepalen en daarbij een reflectie te geven over de uitkomsten en conclusies van de conferentie?

19. Antwoord van het kabinet

Het kabinet deelt de opvatting dat de objectiviteit en zorgvuldigheid van het proces van de Conferentie noodzakelijk is voor een goede en succesvolle afronding daarvan. Nederland heeft dit al meerdere malen zowel in de Raad als in de werkgroepen en plenaire vergaderingen van de Conferentie uitdrukkelijk benoemd, en zal zich hiervoor blijven inzetten. Overeenkomstig de informatieafspraken zal uw Kamer tijdig geïnformeerd worden over de inzet van het kabinet tijdens de Europese Raad waar het eindverslag van de Conferentie besproken zal worden. De reflectie van uw Kamer over de uitkomsten en de conclusies van de Conferentie kunt u reeds in een eerder stadium laten plaatsvinden. Uw Kamer is als nationaal parlement vertegenwoordigd in de Conferentie. Nationale parlementen dienen ook als component van de Conferentie in te stemmen met de voorstellen op basis van de aanbevelingen van de Conferentie.

De leden van de D66-fractie lezen ook een terugkoppeling van de afgelopen plenaire vergadering van de Conferentie over de Toekomst van Europa. De leden lezen dat de inzet van de Minister «blijft [...] dat de conclusies van de plenaire de inbreng van burgers reflecteren, en dat dit proces objectief, zorgvuldig en transparant gebeurt.» Betekent dit dat Nederland zich in Brussel actief zal inspinnen voor verdragswijziging, indien dit een resultaat is van de Conferentie? Zo niet, hoe strookt dit dan met de inzet van Nederland dat de conclusies van de plenaire de inbreng van burgers moet reflecteren? Welke stappen heeft Nederland gezet op Europees niveau om andere landen ervan te overtuigen dat verdragswijziging een mogelijk gevolg van de Conferentie zou moeten kunnen zijn? Welke stappen gaat Nederland daar nog op zetten? Aangezien het ook aan de Raad is om opvolging te geven aan de aanbevelingen van de conferentie, hoe zal de Minister zich in de Raad inspinnen om ook opvolging te geven aan aanbevelingen die verdragswijziging vereisen?

20. Antwoord van het kabinet

Het is van belang twee fasen uit elkaar te halen. Ten eerste de fase richting de conclusies van de plenaire vergadering en het eindverslag van de Conferentie. De inzet van het kabinet daarvoor is inderdaad dat dit proces voor de totstandkoming daarvan objectief, zorgvuldig en transparant gebeurt en de inbreng van de burgers reflecteert. Burgers moeten goed zien dat – en hoe – hun aanbevelingen zijn meegenomen richting en in het eindresultaat van de Conferentie. De volgende fase begint wanneer het eindresultaat van de Conferentie aan het gezamenlijke voorzitterschap is gepresenteerd. Overeenkomstig de gezamenlijke verklaring over de Conferentie zullen de drie instellingen (Raad, Europees Parlement en Europese Commissie) bespreken hoe hieraan doeltreffend gevolg kan worden gegeven, elk binnen hun eigen bevoegdheden en in overeenstemming met de Verdragen. Nederland heeft aldus nog geen stappen gezet om landen te overtuigen dat verdragswijziging een mogelijk gevolg is van de Conferentie. Na het aanbieden van het eindverslag, zal in de Raad worden besproken hoe hier opvolging aan kan worden gegeven. Daarbij zal dan ook worden gekeken of verdragswijziging nodig is om doeltreffend gevolg te geven aan de wensen

van burgers. Overeenkomstig het coalitieakkoord staat het kabinet open voor verdragswijzigingen naar aanleiding van de Conferentie als dit in het Nederlands en Europees belang is.

De leden van de D66-fractie zijn verheugd dat er in het Europees Parlement een akkoord is bereikt om de kiesacte te wijzigen. Hiermee worden 28 zetels in het Europees Parlement volgende verkiezingen beschikbaar gesteld voor transnationale kieslijsten. Ziet de Minister deze wijziging in de kiesacte als een verbetering van de het Spitzenkandidaten-systeem, zoals beoogd in het coalitieakkoord? De leden van de D66-fractie vragen of de Minister wil toezeggen dat hij zich hier positief over zal uitspreken in de Raad, en indien dat niet kan in elk geval geen onomkeerbare stappen te zetten ten aanzien van dit voorstel. De leden van de D66-fractie hechten veel waarde aan het tot stand komen van transnationale kieslijsten en zij achten het van belang dat Nederland dit voorstel steunt.

21. Antwoord van het kabinet

Het Europees Parlement (EP) heeft zelf het initiatief genomen tot wijziging van de Europese Kiesakte. De commissie voor constitutionele zaken (AFCO) is verantwoordelijk voor het initiatiefvoorstel. Op 28 maart jl. heeft AFCO overeenstemming bereikt over een wijziging van de Europese Kiesakte.⁹ De definitieve tekst, inclusief aangenomen amendementen, is nog niet beschikbaar op het moment van schrijven. In het persbericht van AFCO van 29 maart jl. staan onder meer de voornemens voor het toebedelen van 28 aanvullende parlementszetels via transnationale kieslijsten, een kiesdrempel van 3,5% voor grote lidstaten (met meer dan 60 zetels in het EP), en een vaste dag voor de Europese Parlementsverkiezingen in alle lidstaten (9 mei).

AFCO heeft daarnaast op 29 maart jl. een begeleidende ontwerp-resolutie aangenomen die bepaalt dat kiezers moeten kunnen stemmen op hun voorkeurskandidaat voor voorzitter van de Europese Commissie (zogenaamde Spitzenkandidaten). Deze Spitzenkandidaten moeten in alle lidstaten op de EU-brede kieslijsten kunnen staan. Voor de uiteindelijke selectie van een nieuwe commissievoorzitter stellen de EP-leden een interinstitutioneel akkoord tussen het EP en de Europese Raad voor. Het initiatiefvoorstel zal naar verwachting in de eerste week van mei (2–5 mei) ter stemming worden voorgelegd in de plenaire van het Europees Parlement. Pas nadat er in het EP een meerderheid is voor het initiatiefvoorstel, zal het EP het voorstel formeel indienen bij de Raad. De Raad dient, volgens artikel 223 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie, unaniem in te stemmen met het initiatiefvoorstel. Daarna dient het voorstel ook goedgekeurd te worden door alle lidstaten in lijn met hun eigen (grond)wettelijke vereisten.

Na de formele ontvangst van het voorstel door de Raad zal uw Kamer op de gebruikelijke manier geïnformeerd worden over de Nederlandse inzet. Het kabinet zal het coalitieakkoord uiteraard betrekken bij het bepalen van de Nederlandse inzet. Aangezien het definitieve initiatiefvoorstel nog niet is gepubliceerd, het naar alle waarschijnlijkheid nog geamendeerd wordt door het EP, en een meerderheid dient te halen in de plenaire van het EP, acht het kabinet het voortijdig om de Nederlandse positie en inzet ten

⁹ EU elections: MEPs want transnational lists and all countries to vote on 9 May | News | European Parliament (europa.eu)

aanzien dit initiatiefvoorstel te bepalen. Het kabinet zegt toe dat Nederland geen onomkeerbare stappen zal zetten ten aanzien van dit voorstel, voordat de positie van het kabinet met uw Kamer is gedeeld.

De leden van de PVV-fractie noemen dat in de werkgroep over democratie door de deelnemende burgers felle kritiek wordt geuit op hoe de aanbevelingen eruit zien, zij herkennen zich er niet in. Is de Minister bekend met de video van deze werkgroep d.d. 25 maart 2022? Wat vindt de Minister hiervan? Wat is nu eigenlijk de procedure? Hoe kan de Minister er nog vertrouwen in hebben dat de conclusies die uiteindelijk uit tot stand komen een weergave zijn van wat burgers hebben ingebracht? Over de gezamenlijke verklaring is nog geen overeenstemming. Hoe kan het dat delen van de tekst niet herkenbaar en niet besproken waren maar er toch in staan? Wie maakt die tekst? Wordt de Conferentie niet gewoon gebruikt wordt om legitimatie te zoeken bij de eigen eurofiele federalistische agenda van de Europese Commissie en het Europees Parlement? Heeft de Minister al meer zicht op de kosten die tot op heden zijn gemaakt door de Europese Commissie en het Europees Parlement in het kader van deze Conferentie, zo vragen de leden van de PVV-fractie?

22. Antwoord van het kabinet

Het kabinet zet zich voor een objectief, zorgvuldig en transparant proces richting het eindresultaat van de Conferentie, waarin de representatieve inbreng van de burgers wordt gereflecteerd. Zie ook de beantwoording op vraag 20. In lijn met die inzet heeft Nederland als deelnemer aan de werkgroep Europese Democratie de oproep van burgers voor een dergelijk proces, gebaseerd op hun representatieve aanbevelingen volgende uit de Europese en nationale panels, uitdrukkelijk ondersteund. Ook in de werkgroep bijeenkomst op 25 maart jl. In artikel 17 van het Reglement van Orde van de Conferentie staat uitdrukkelijk dat de aanbevelingen die de plenaire uiteindelijk bediscussieerd, voort moeten komen uit de Europese en nationale burgerpanels nationale panels en het digitale platform. De voorstellen uit de werkgroepen en de concepten daarvan van de voorzitter dienen hier op gebaseerd te zijn. Nederland zet zich in de Raad en de Conferentie ook hiervoor in. Overeenkomstig eerdere antwoorden aan uw Kamer betreffende de kosten, zal het kabinet uw Kamer hierover nader informeren zodra hier meer over bekend wordt.

De leden van de PVV-fractie vragen tevens wat de positie van Nederland is ten aanzien van transnationale kieslijsten? Wat heeft Nederland de afgelopen maanden op dit dossier ingebracht en wanneer?

23. Antwoord van het kabinet

Het Europees Parlement (EP) gaat zelf over de inhoud van het initiatiefvoorstel. De afgelopen maanden is er geen inzet van Nederland geweest richting de commissie AFCO of het EP. Aangezien het initiatiefvoorstel nog geamendeerd kan worden door het EP en een meerderheid dient te halen in de plenaire van het EP, acht het kabinet het nu voortijdig de Nederlandse positie en inzet ten aanzien dit initiatiefvoorstel te bepalen. Na de formele ontvangst van het voorstel zal uw Kamer op de gebruikelijke manier geïnformeerd worden over de Nederlandse inzet.

De leden van de PvdA en GroenLinks-fractie vinden het van belang te benadrukken dat het democratische gehalte van de Conferentie ten goede zou komen wanneer bij een volgende editie van de Conferentie burgers zelf de experts kunnen aanwijzen die hen van informatie voorzien. Het is

van belang om burgers echt meer controle te geven om zo ook het draagvlak en de media aandacht rondom de conferenties te vergroten. Daarnaast achten de aan het woord zijnde leden het van belang dat Nederland inzet op het doorzetten van de Conferentie, en deze bijvoorbeeld jaarlijks op een verschillend thema, of tweejaarlijks te gaan organiseren. Het is van groot belang om burgers meer bij de toekomst van Europa te betrekken, en deze Conferentie zou daarbij een belangrijk instrument kunnen vormen. De aan het woord zijnde leden delen de mening van de Minister dat het eindverslag een weergave moet zijn van wat burgers hebben ingebracht, en horen graag op welke manier hij ervoor gaat zorgen dat dit ook daadwerkelijk zal gebeuren. Hoe voorkomen we bijvoorbeeld dat voorzitters van de werkgroepen, Europarlementariërs, zelf aanbevelingen kunnen toevoegen aan de suggesties van burgers zoals het geval was tijdens de plenaire vergaderingen op 28 maart? Is de Minister het eens dat deze procedures op voorhand helderder gecommuniceerd zouden moeten worden, en voor een volgende editie zouden moeten worden aangepast? En hoe kijkt de Minister aan tegen het feit dat burgers bang zijn dat hun aanbevelingen hierdoor verwateren?

24. Antwoord van het kabinet

Zie voor de antwoorden op vragen omtrent de inzet van het kabinet voor een proces voor de totstandkoming van de conclusies van de plenaire vergadering en het eindverslag dat objectief, zorgvuldig en transparant is en een resultaat waarin de inbreng van de burgers wordt gereflecteerd de antwoorden op vragen 20 en 22. De Conferentie is een niet eerder in EU-verband georganiseerde vorm van burgerparticipatie. Bij een volgend vergelijkbaar initiatief is te voorzien dat de lessen, zo ook omtrent de helderheid van procedures en de communicatie daaromtrent, worden meegenomen.

Daarnaast is het voortzetten en organiseren van burgerparticipatie bij Europese besluitvorming een van de mogelijke voorstellen die in het eindverslag van de Conferentie zal worden opgenomen. Uit de aanbevelingen van burgers blijkt dat zij graag beter geïnformeerd en betrokken willen zijn bij Europese besluitvorming. De drie instellingen (Raad, Europees Parlement en Europese Commissie) zullen na het aanbieden van het eindverslag met spoed bespreken hoe hieraan doeltreffend gevolg kan worden gegeven, elk binnen hun eigen bevoegdheden en in overeenstemming met de Verdragen.

De leden van de SP-fractie zien ook dat er zal worden gesproken over de Conferentie over de Toekomst van Europa. Er valt te lezen dat er bezwaar is gemaakt, ook vanuit Nederland, over een gezamenlijke conceptconclusie geïnitieerd door het Franse Voorzitterschap. Ook onder andere omdat sommige zaken, zo valt te lezen, niet eens aan bod zijn gekomen tijdens de overleggen. Dit vinden de leden van de SP-fractie bijzonder bezwaarlijk. Juist op een Conferentie waarmee het succes staat of valt met goede transparantie en democratische controle. Kan de Minister een verklaring geven waarom er zaken benoemd werden in de conceptconclusies die niet eens behandeld zijn in alle afzonderlijke discussies? Is er volgens de Minister een verborgen agenda? Is de Minister van plan, in het kader van het grote belang van transparantie en ook de waarde die veel Nederlanders hieraan hechten, zo blijkt ook uit de burgerconsultaties, hier het Franse Voorzitterschap op aan te spreken?

25. Antwoord van het kabinet

Het voorstel van het Franse voorzitterschap had betrekking op de wijze waarop de aanbevelingen vanuit de nationale en Europese burgerpanels worden verwerkt tot voorstellen en conclusies van de plenaire vergadering, op basis waarvan de Raad van Bestuur van de Conferentie het voorziene eindverslag voor 9 mei 2022 dient op te stellen. Dit betrof een methode om tot de conclusies en het eindverslag te komen, maar bevatte zelf geen gezamenlijke conceptconclusie. Het kabinet zet zich zowel in de Raad als de Conferentie in voor een methode die objectief, zorgvuldig en transparant is en een resultaat waarin de inbreng van de burgers wordt gereflecteerd. Zie hierover ook de antwoorden op vragen 20 en 22. Burgers moeten kunnen zien hoe hun inbreng tot het eindresultaat heeft geleid.

Ten slotte hebben de leden van de SP-fractie nog een vraag over het recent aangenomen voorstel voor wat betreft transnationale lijsten. *Is er een Nederlandse inzet geweest in de afgelopen maanden richting de commissie AFCO op het kiesakte-dossier? Zo ja, wat was die inzet, zo vragen de leden.*

26. Antwoord van het kabinet

Het Europees Parlement gaat zelf over de inhoud van het initiatiefvoorstel. De afgelopen periode is er geen inzet van Nederland geweest richting de commissie AFCO of het Europees Parlement.

De leden van de DENK-fractie lezen dat op 29 maart de AFCO-commissie een ontwerpakte aannam met daarin een voorstel tot invoering van transnationale kieslijsten en een transnationaal kiesdistrict van 27 EP-zetels. Heeft Nederland inzet gepleegd gedurende de afgelopen maanden richting de commissie AFCO op het kiesakte-dossier? Zo ja, kan de Minister nader toelichten waar die inzet uit bestond? Wat is de appreciatie van de Minister van het in AFCO aangenomen voorstel voor een kiesakte?

27. Antwoord van het kabinet

Het Europees Parlement gaat zelf over de inhoud van het initiatiefvoorstel. De afgelopen periode is er geen inzet van Nederland geweest richting de commissie AFCO of het Europees Parlement.

Na de formele ontvangst van het voorstel zal uw Kamer op de gebruikelijke manier geïnformeerd worden over de Nederlandse inzet op het voorstel, met daarin ook een appreciatie van het kabinet.

De leden van de Volt-fractie benoemen dat nu de Conferentie over de Toekomst van Europa ten einde loopt er afspraken moeten worden gemaakt over de implementatie van de aanbevelingen die voortkomen uit de Conferentie over de Toekomst van Europa. In het regeerakkoord gaf de regering aan uitvoering te willen geven aan deze aanbevelingen, maar weidde verder niet uit over hoe dat dat zou gebeuren. In de Raad is er ook nog geen beslissing gevallen over de politieke opvolging. De Conferentie zou in eerste instantie twee jaar duren, maar is door de coronapandemie uiteindelijk terug geschaald naar ongeveer negen maanden. De Conferentie was in eerste instantie bedoeld voor de democratisering van de Europese Unie, waarbij Commissievoorzitter Ursula von der Leyen en het Europees Parlement aangegeven hebben dat daarom verdragswijzigingen niet uitgesloten zouden mogen zijn van de Conferentie. Uiteindelijk is door inzet van de Raad deze Conferentie toegespitst op een aantal hoofdthema's. De politieke opvolging en uitwerking van deze thema's en daarmee dus de toezegging en implementatie van de aanbevelingen zijn

essentieel voor het recht doen aan de Conferentie en de inzet van Europese burgers daarin. Daarom vragen de leden van de Volt-fractie welke politieke opvolging Nederland zal geven aan de aanbevelingen uit de Conferentie? Wat is daarbij de inzet van Nederland in de Raad?

28. Antwoord van het kabinet

Zie over de fase nadat het eindresultaat van de Conferentie aan het gezamenlijke voorzitterschap is gepresenteerd ook het antwoord op vraag 20. Overeenkomstig de gezamenlijke verklaring over de Conferentie zullen de drie instellingen (Raad, Europees Parlement en Europese Commissie) met spoed bespreken hoe hieraan doeltreffend gevolg kan worden gegeven, elk binnen hun eigen bevoegdheden en in overeenstemming met de Verdragen.

Het kabinet deelt de opvatting dat het succes van de Conferentie en het doel, zijnde het vergroten van draagvlak onder burgers voor Europees beleid en besluitvorming, pas bereikt is op het moment dat de Conferentie tot concrete resultaten voor de burger leidt. Welke opvolging nodig is, kan worden beoordeeld op het moment dat het eindverslag van de Conferentie is afgerond. Nederland zal zich in de Raad inzetten om stappen om opvolging te geven aan de wensen van de burgers te bespreken.

De leden van de Volt-fractie weten dat er uiterlijk tijdens de laatste plenaire vergadering van 28 tot 30 april 2022 consensus bereikt zal moeten worden binnen de verschillende instellingen (EP, Raad, Commissie en nationale parlementen) over de uitvoering en implementatie van de aanbevelingen en de voorstellen, zodat deze kunnen worden aangeboden. De leden van de Volt-fractie vragen welke concrete toezeggingen Nederland verwacht in de Raad. Verschilt dit per thema en zo ja, waarin zitten deze verschillen? Indien er nog geen concrete toezeggingen zullen zijn in Raadsverband, wat is het te verwachten tijdsplan? Hoe zal de Minister er op toezien dat nationale parlementen en decentrale overheden betrokken worden bij de uitvoering en implementatie van de aanbevelingen?

29. Antwoord van het kabinet

Tijdens de plenaire vergadering van 29-30 april wordt voorzien dat de plenaire vergadering zijn conclusies vaststelt. Deze conclusies zullen bestaan uit de voorstellen die op basis van de aanbevelingen tot stand zijn gekomen. De besluitvorming van de componenten op basis van consensus zal gericht zijn op het aannemen van deze conclusies als resultaat van de aanbevelingen en de besprekingen in de werkgroepen en plenaire vergadering daarvan. De nationale parlementen zullen ook, als een van de componenten van de Conferentie, op basis van consensus besluiten tot aanneming van de conclusies. Op de basis van deze conclusies zal de raad van bestuur van de Conferentie het eindverslag opstellen en aan het gezamenlijk voorzitterschap aanbieden. Op basis daarvan zullen de betrokken instellingen, waaronder de Raad, bespreken hoe hier doeltreffend opvolging aan gegeven kan worden. Zie ook het antwoord op vraag 28. Het betrekken van nationale parlementen en decentrale overheden bij de uitvoering en implementatie komt pas aan de orde op het moment dat is besloten welk beleid en welke regelgeving volgt op basis van de aanbevelingen. Dit zal via dezelfde reguliere wegen gebeuren als voor overige uitvoering en implementatie van beleid en regelgeving.

Verder vinden de leden van de Volt-fractie het belangrijk dat de Europese instellingen verantwoording afleggen over de aanbevelingen die wel of niet overgenomen worden. De leden vragen of de Minister kan aangeven welk proces hierin gevolgd wordt? Kan de Minister uiteenzetten welk niveau van transparantie wordt gegeven over de beslissing over het al dan niet uitvoeren van de aanbevelingen? Daarbij zou ook de uitvoering en transparantie centraal moeten staan, zo vinden de leden. Kan de Minister uitweiden hoe burgers geïnformeerd zullen worden over de status van de implementatie van de aanbevelingen? Hoe zal de implementatie en uitvoering van de aanbevelingen gemonitord worden? Wat is daarover de Nederlandse inzet? Hoe zullen Europese instellingen, maar ook nationale en decentrale overheden verantwoordelijk kunnen worden gehouden voor de implementatie van de aanbevelingen? Zal er ook een evaluatie plaatsvinden over hoe er uitvoering gegeven is aan de Conferentie en hoe dit in de toekomst mogelijk verbeterd kan worden?

30. Antwoord van het kabinet

Het kabinet deelt de opvatting dat het terugkoppelen van de resultaten die bereikt zijn en stappen die gezet zullen worden naar aanleiding van de Conferentie een wezenlijk onderdeel zijn van de burgerparticipatie. Voor de nationale burgerdialogen wordt ook een terugkoppeling aan deelnemende burgers voorzien, onder meer om met hen te bespreken wat er met hun aanbevelingen is gebeurd in de Conferentie. Op dit moment wordt, onder meer door de Europese Commissie, gekeken naar de manier waarop een terugkoppeling op Europees niveau zal plaatsvinden. Nederland zal deze terugkoppeling steunen en deelt de opvatting dat ook daarin transparantie een basisbeginsel dient te zijn. Het dient voor burgers inzichtelijk te zijn wat er met het eindresultaat van de Conferentie gebeurt. De Europese instellingen betrokken bij de Conferentie (Raad, Europees Parlement en Europese Commissie) hebben zich middels de gezamenlijke verklaring ertoe verbonden om te bespreken hoe doeltreffend opvolging kan worden gegeven aan het eindresultaat, elk binnen hun eigen bevoegdheden en in overeenstemming met de Verdragen. Nationale overheden zullen zich hier in Raadsverband voor inzetten. Decentrale overheden spelen een rol bij de acties die volgen op het eindresultaat, zie hiervoor ook het antwoord op vraag 29. De Conferentie is nu nog volop bezig, de vormgeving van een evaluatie over de uitvoering is nog niet besproken. Zoals ook benoemd in het antwoord op vraag 24 is te voorzien dat de lessen geleerd uit de ervaringen van de huidige Conferentie worden meegenomen bij toekomstige vergelijkbare initiatieven.

Verder noemen de leden van de Volt-fractie dat het verder van belang is dat burgerparticipatie in Europa niet stopt bij deze conferentie, maar dat er een narratief van toekomstige burgerparticipatie wordt ingebouwd in de Europese samenleving en dat deze in stand gehouden wordt, zodat de afstand tussen burger en bestuur verkleind wordt. De leden vragen hoe Nederland in de toekomst burgerparticipatie omtrent Europa zal faciliteren? Zal Nederland hier ook in Raadsverband voor pleiten? Welke rol ziet Nederland weggelegd voor de zogenaamde *Democracy Festivals* in het vergroten van burgerparticipatie? Welke stappen zal Nederland ondernemen in het kader van burgerparticipatie in aanloop naar de Europese verkiezingen in 2024?

31. Antwoord van het kabinet

Het kabinet onderschrijft het belang van het betrekken van de Nederlandse burger bij het Europese besluitvormingsproces. Binnenkort ontvangt uw Kamer een brief als antwoord op de

Motie Koole (Kamerstuk 35 403, G), waarin het kabinet aangeeft hoe het na de Conferentie over de Toekomst van Europa burgers wil informeren en betrekken bij Europese besluitvorming. In het voortzetten van burgerparticipatie omtrent Europa in Nederland zal nog bekeken worden of en hoe een Democratiefestival daar een effectieve rol in kan spelen. Ook de Europese Commissie onderzoekt op dit moment of en hoe na de afronding van de Conferentie over de Toekomst van Europa burgers actief betrokken kunnen blijven.

Lunchbijeenkomst «Ministers van de toekomst»

De leden van de Volt-fractie lezen dat tijdens de lunchbijeenkomst er over strategische autonomie en de digitale en duurzame transitie gesproken zal worden. In dat kader hebben de leden de volgende vragen, hoe staat een contract voor het afnemen van Amerikaanse LNG tot 2030 in verhouding tot zowel de duurzame transitie als het versterken van de Europese strategische autonomie? Klopt het dat Amerikaanse bedrijven hun productie van schaliegas zullen ophogen om aan de Europese vraag te kunnen voldoen? Heeft de Europese Unie voorwaarden verbonden aan het afnemen van Amerikaans LNG met betrekking tot maatregelen om de uitstoot van methaangas te beperken? Is een data transfer pact een Amerikaanse voorwaarde voor leveringszekerheid van LNG aan Europa? Adresseert het nieuwe data transfer pact adequaat de problemen met het waarborgen van de privacy van Europese burgers die de vorige voorstellen hadden?

32. Antwoord van het kabinet

Strategische afhankelijkheden in het energiedomein dienen te worden gezien in de bredere EU-discussie over open strategische autonomie. Voor het kabinet gaat het hierbij niet om het nastreven van autonomie als doel op zich, maar om het versterken van de weerbaarheid. In relatie tot fossiele energiedragers gaat het er bij open strategische autonomie om dat, ondanks de grote importafhankelijkheden, Nederland en de EU te allen tijde in staat zijn om het publieke belang van energievoorzieningszekerheid te waarborgen. Diversificatie is hier de beste aanpak, omdat volledige autonomie hier niet het doel, noch realistisch is. Dit beleid is gecombineerd met noodplannen om extreme klappen op te kunnen vangen. Tegelijk zet het kabinet, zowel nationaal alsook in EU-verband, vol en ambitieus in op de energietransitie. Dit laat echter onverlet dat er thans nog een grote gasbehoefte is, waarbij vanwege de oorlog in Oekraïne geldt dat de EU de energie-importen vanuit Rusland zo snel mogelijk wil afbouwen. In deze context is het, mede gezien de wereldwijd krappe gasmarkt, aannemelijk dat Amerikaanse bedrijven de productie van LNG (vaak afkomstig van Amerikaans schaliegas) ophogen om mede aan de Europese gasvraag te kunnen voldoen. Bovendien heeft de VS recent toegezegd om de LNG-importen naar de EU te verhogen.

Onder leiding van de EU en de VS, hebben ruim honderd landen eind vorig jaar op de VN-klimaatconferentie in Glasgow afgesproken voor 2030 de uitstoot van methaangas terug te dringen met 30% ten opzichte van 10 jaar geleden. Tevens is het gezamenlijk tegengaan van methaanemissies, ook wat betreft LNG-installaties, opgenomen in de VS-EU verklaring van 25 maart

jl. over nauwere energie-samenwerking¹⁰. Verder geldt dat gasleveringscontracten worden afgesloten door marktpartijen (niet door overheden) en dat maatregelen om de uitstoot van methaangas te beperken hiervan doorgaans geen onderdeel uitmaken.

Er is geen relatie tussen het recent aangekondigde principeakkoord tussen de VS en de EU over de uitwisseling van persoonsgegevens en de Amerikaanse inspanningen op het gebied van LNG-leveringen aan de EU. Nederland verwelkomt het bovengenoemde principeakkoord. Nadere uitwerking van dit akkoord moet worden afgewacht voordat de Europese Commissie een adequaatheidsbesluit kan nemen. Pas dan zal het kabinet een inhoudelijk oordeel kunnen vellen.

Overig

De leden van de CDA-fractie zijn verbaasd dat de huidige situatie in Oekraïne niet op de agenda staat. Gaat hierover gesproken worden tijdens de Raad Algemene Zaken vragen deze leden.

33. Antwoord van het kabinet

De Raad Algemene Zaken van 12 april a.s. zal niet spreken over Oekraïne. Oekraïne staat uiteraard wel op de agenda van de Raad Buitenlandse Zaken van 11 april a.s.

Daarnaast hebben de leden van de CDA-fractie op 23 maart 2022 een motie ingediend over een Europees herstelprogramma gericht op het herstel en de wederopbouw van Oekraïne (Kamerstuk 21 501-20, nr. 1768). Welke stappen is de Minister voornemens om te gaan zetten om nu al te beginnen met uitwerking van de motie vragen de leden. Verder vragen de leden van de CDA-fractie zich af wat de status is van de plannen met betrekking tot het Europees Herstelplan. Is er al bekend wat andere instituties, zoals de Wereldbank en de Europese Investeringsbank (EIB) gaan doen voor een herstelprogramma, vragen de leden. De leden vragen tevens of er nog een donorconferentie komt? Zou de financiering van een dergelijk herstelplan mogelijk zijn via het *EU Solidarity Fund* waarover gesproken is tijdens de Europese Raad van 24 maart, vragen deze leden.

34. Antwoord van het kabinet

De Europese Raad kondigde op 24 maart jl. de oprichting aan van een *Ukraine Solidarity Trust Fund*, in lijn met de motie Amhaouch van 23 maart jl. (Kamerstuk 21 501-20, nr. 1768). Dit trustfund is ervoor bedoeld om Oekraïne op de kortere termijn te helpen de oorlogssituatie het hoofd te bieden door het land steun te geven voor de verstrekking van basisdiensten (huisvesting, gezondheidszorg, etc.). Na beëindiging van de Russische oorlog tegen Oekraïne moet dit trustfund gaan helpen bij het herstel en de wederopbouw van een democratisch Oekraïne. De Europese Commissie is het *Ukraine Solidarity Trust Fund* op dit moment verder aan het uitwerken. Naar verwachting zullen de internationale financiële instellingen, waaronder de Europese Investeringsbank (EIB) een belangrijke rol krijgen bij dit trustfund. Het kabinet zal zich bij de invulling van het fonds ook voor inzetten. De Europese Raad riep op 23 maart jl. op tot de organisatie van een internationale donorconferentie om financiering voor dit fonds te werven. Wanneer deze donorconferentie zal plaatsvinden

¹⁰ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/STATEMENT_22_2041

is nog niet bekend. Als er meer informatie beschikbaar is zal het kabinet de Kamer daarvan op de hoogte brengen.

De leden van de CDA-fractie vragen wat Nederland nu al kan doen voor de wederopbouw van Oekraïne zoals garanties geven voor voedselzekerheid bijvoorbeeld door het leveren van zaaigoederen.

35. Antwoord van het kabinet

President Zelensky heeft in z'n toespraak tot het Nederlandse parlement specifiek gevraagd om Nederlandse expertise bij de wederopbouw van de agrarische infrastructuur. Het kabinet staat hier positief tegenover en de Minister van LNV heeft hierover binnenkort een oriënterend overleg met z'n Oekraïense ambtgenoot. Via particuliere initiatieven zijn vanuit Nederland de afgelopen week inmiddels de eerste zendingen met agrarische goederen, waaronder zaaizaad en poot-/plantgoed, naar land- en tuinbouwbedrijven in Oekraïne aangekomen.

Als laatste wensen de leden van de CDA-fractie aandacht te vragen voor de toespraak van president Zelensky afgelopen donderdag. In deze toespraak werd geopperd om een dorp of stad te adopteren als land en hier actief banden mee op te bouwen. De leden van de CDA-fractie vragen of de regering open staat voor het adopteren van een dorp of stad in Oekraïne.

36. Antwoord van het kabinet

Het is goed om na te denken over wederopbouw van Oekraïne, helaas is wederopbouw nog niet aan de orde met een actief conflict. Humanitaire hulp heeft op dit moment de grootste prioriteit. Als het komt tot een wapenstilstand en vervolgens wederopbouw is het kabinet van mening daar pragmatisch mee om te gaan en te bekijken wat de meest effectieve methode is. Uiteraard in samenwerking met Oekraïne zelf. Daarnaast ligt het voor de hand de wederopbouw van Oekraïne in breed verband met internationale partners op te pakken.

De leden van de PvdA en GroenLinks-fractie noemen dat gezien het feit dat in landen als Polen en Hongarije de zwaarste last nu terecht komt op de schouders van gemeenten die er alles aan doen om vluchtelingen op te vangen, en overheden in die landen volgens de burgemeesters van Praag, Warschau, Budapest en Bratislava te weinig doen om deze opvang te faciliteren, de leden de Minister vragen om zich in EU verband in te zetten op het onderzoeken hoe financiering vanuit het Asiel, Migratie en Integratiefonds (AMIF) direct aan gemeenten en niet-gouvernementele organisaties te betalen.

37. Antwoord van het kabinet

Gemeenten en niet-gouvernementele organisaties komen via de huidige structuur al in aanmerking voor fondsen via AMIF. Dit kan op twee manieren, via het, door de Commissie goedgekeurde, nationale programma van de lidstaat of via de thematische faciliteit onder beheer van de Commissie zelf. Via deze thematische faciliteit van de Commissie kunnen middelen voor noodhulp en integratie worden uitgekeerd aan lokale overheden en maatschappelijke organisaties.

Verslag Raad Algemene Zaken d.d. 22 maart 2022

De leden van de DENK-fractie hebben kennisgenomen van het verslag van de Raad Algemene Zaken van 22 maart 2022.

Energie

De leden van de DENK-fractie ondersteunen het beperken van gevolgen van de stijgende energieprijzen voor de meest kwetsbare burgers en bedrijven. Hierbij is het uitermate belangrijk om ook echt met concrete opties te komen zoals gezamenlijke gasinkoop. Meerdere lidstaten benadrukten het belang dat de Commissie spoedig met een kader komt dat de mogelijkheid geeft aan lidstaten om tijdelijke maatregelen te kunnen nemen om de gevolgen van de hoge energieprijzen tegen te gaan. Een aantal lidstaten pleitte daarbij voor het instellen van maximumprijzen. De leden van de DENK-fractie vragen om een uiteenzetting van het standpunt van Nederland hierover. Heeft de Minister zich uitgesproken voor het instellen van maximumprijzen? Een groep lidstaten, waaronder Nederland, gaf aan geen voorstander te zijn van ingrijpen in de energiemarkt, omdat dit investeringen in duurzame energie en leveringszekerheid kan ondermijnen. Deelt de Minister de mening dat de hoge energieprijzen tegen moeten worden gegaan? Hoe wil de Minister dit bewerkstelligen zonder in te grijpen in de energiemarkt?

38. Antwoord van het kabinet

Het kabinet heeft zich in EU-verband uitgesproken tegen het invoeren van maximumprijzen voor de groothandelmarkt voor energie en staat terughoudend tegenover ad hoc-ingrijpen op de energiemarkt. De prijzen zijn hoog door krapte op de markt en onzekerheid als gevolg van de Russische invasie in Oekraïne. Ad hoc-aanpassingen aan het marktmodel, bijvoorbeeld via het instellen van maximumprijzen, brengen risico's met zich mee ten aanzien van leveringszekerheid, zullen de interne markt verstoren en prijsprikkels wegnemen voor het doen van investeringen, die nodig zijn om de flexibiliteit van de markt te vergroten en voor het stimuleren van hernieuwbare energie. Het kabinet is van mening dat de effecten van hoge energieprijzen op consumenten gemitigeerd moeten worden. Daartoe heeft het kabinet ook diverse maatregelen genomen, zoals verlaging van belasting en accijns.

Actuele ontwikkelingen op buitenlandpolitiek gebied: Oekraïne

De leden van de DENK-fractie noemen dat de Europese eensgezindheid standvastig is in de wijze dat de meeste lidstaten openstaan voor diverse sanctiepakketten. Deze eensgezindheid zien we ook terug bij de opvang van vluchtelingen uit Oekraïne. Naarmate de oorlog vordert zullen er steeds meer mensen vluchten uit Oekraïne. Verwacht de Minister in de nabije toekomst een kader te ontvangen voor de verdeling van vluchtelingen? Zullen lidstaten ook op basis van het kader financieel gesteund worden met de opvang van vluchtelingen?

39. Antwoord van het kabinet

Het kabinet gaat in het verslag van de ingelaste bijeenkomst van de Raad Justitie en Binnenlandse Zaken (JBZ) van 28 maart jl.¹¹ in op de opvang van Oekraïense vluchtelingen. Dit verslag gaat in op de EU-financiering voor de opvang van vluchtelingen en de coördinatie van migratiebewegingen binnen de EU.

¹¹ Kamerstuk 32 317, nr. 757

Meerdere lidstaten, waaronder Nederland, bevestigden de Europese eenheid en gaven aan dat alle opties voor verdere sancties op tafel moeten liggen. Desalniettemin loopt Nederland enorm achter met de implementatie van de huidige sancties. Deelt de Minister de mening dat het essentieel is om eerst de huidige sancties adequaat te implementeren alvorens we overgaan tot verder sancties?

40. Antwoord van het kabinet

Er is al veel is gedaan aan sanctie-implementatie in Nederland, maar het kabinet wil dit op zowel de korte als de lange termijn verbeteren. Om dit te stroomlijnen is de nationale Coördinator Sanctienaleving en Handhaving aangesteld. Daarbij is het van belang tegelijkertijd druk te houden en druk op te voeren op Rusland om het conflict zo snel mogelijk te beëindigen.

Toezegging over richtsnoeren MFK-rechtsstaatverordening

De leden van de DENK-fractie ondersteunen het doel van de MFK-rechtsstaatverordening. Desalniettemin zijn de richtsnoeren niet juridisch bindend en doen niets af aan de rechten en verplichtingen die in EU-regelgeving zijn neergelegd. Is de Minister van mening dat de MFK-rechtsstaatverordening daadwerkelijk een verschil kan maken bij landen als Polen en Hongarije zonder juridische consequenties?

41. Antwoord van het kabinet

De MFK-rechtsstaatverordening is een verordening, en uit artikel 288 VWEU volgt dat een verordening verbindend is in al haar onderdelen en rechtstreeks toepasselijk in elke lidstaat. Het EU Hof van Justitie bevestigt met zijn arrest van 16 februari jl. de geldigheid van de MFK-rechtsstaatverordening. Inzet van de MFK-rechtsstaatverordening heeft dus wel degelijk juridische consequenties. Richtsnoeren van de Commissie zijn een binnen de Unie gebruikelijk instrument om de uitvoering van EU-regelgeving, hier de MFK-rechtsstaatverordening, te ondersteunen. Richtsnoeren zijn niet juridisch bindend en kunnen niets afdoen aan de rechten en verplichtingen die in EU-regelgeving, hier de MFK-rechtsstaatverordening, zijn neergelegd. Wel bindt de Commissie zichzelf met de richtsnoeren aan een uitvoeringswijze van de MFK-rechtsstaatverordening.